

Český a slovenský rozvod

Miroslav TOMEČEK

Czech and Slovak Divorce

Abstract: The author created the paper The Czech and Slovak Divorce for a conference 20 Years since the End of the Czechoslovak Federation which was held under the auspices of the Palacky University, Faculty of Education, Department of the Social Sciences in Olomouc. The paper deals with the history of relations between Czechs and Slovaks. The author highlights the problems which our nations encountered and which finally affected that each nation went its own specific way. The used literature is situated in the end of the paper. The author uses not only the available sources and literature, which he describes in the end of the paper, but also his interview related to the topic with a former prime minister of the Slovak government Vladimir Mečiar, who was one of the main actors during the break-up. The text is divided into introduction, the core and the conclusion.

Key Words: Czech and Slovak Federation, Extinction, Referendum, Equal partnership, Constitution of Czechoslovakia, August 1968, Velvet revolution

Úvod

Keď si dala Česká a Slovenská federatívna republika posledne „Zbohom“ mal som 8 rokov. Pamätám si, že situácia, ktorá sa diala ešte

v časoch Nežnej revolúcie, či samotného rozchodu Čechov a Slovákov, som vnímal veľmi živo. Pamätám si i na posledný, už tak trochu zvláštny Silvester v rozchádzajúcej sa republike najmä z vnímania, nálady mojej rodiny na Slovensku a mojej rodiny na Morave. Veľmi dlho som rozmýšľal, ako poňať túto tému, ako s ak nej vyjadriť, akú výpoveď budem prezentovať. Nebolo to ľahké. Mám za sebou stretnutie s Vladimírom Mečiarom ako jedným z hlavných predstaviteľov tohto obdobia, s ktorým som sa osobne stretol a aj na túto tému zhováral minulý rok v centrále HZDS. Absolvoval som prvého októbra tohto roku aj „Debatu o rozdelení ČSFR“ na Masarykovej univerzite v Brne za účasti Petra Pitharta, Magdy Vášaryovej, Milana Knažka, či Milana Uhdeho. Prekvapila ma plná sála ľudí, ktorí si prišli vypočuť argumenty „za“, alebo „proti“ rozdeleniu spoločného štátu. Je evidentné, že táto téma je stále aj po 20 rokoch rozdelenia stále aktuálna, živá so silným nábojom. Taktiež som sa tu na Morave v ČR zhováral so svojim kolegami, s priateľmi, i s rodinou na otázky: „Či sa malo, alebo nemalo Československo zachovať, či je nám lepšie samým, či sa nedali vzťahy vo vnútri štátu reformovať, či sme urobili naozaj všetko preto, aby sme si mohli povedať, že ďalej sa ísť takto nedalo...?“ To sú tie najzákladnejšie otázky, na ktoré len ťažko exaktne a presne budeme vedieť odpovedať, respektíve sa na odpovedi dokážeme dohodnúť, či zhodnúť, napriek tomu sa o nich stále diskutuje. Napriek týmto stretnutiam, názorom, informáciám, argumentom „za-proti“, nachádzam len veľmi ťažko jednoznačnú odpoveď, či zachovať, alebo nezachovať spoločný štát.

Cieľom môjho príspevku je načrtnúť vzťahy, históriu vzťahov medzi Čechmi a Slovákami, upozorniť na problémy, ktoré medzi nami boli a ktoré v konečnom dôsledku aj zavážili, že naša cesta šla každá, tak trochu iným smerom.

Vzájomný vzťah Slovákov a Čechov tu vždy bol a je vysoko pravdepodobné, čo nám dáva za pravdu aj história, že tieto vzťahy, väzby tu aj budú. Obidva národy v historickom kontexte boli na seba odkázané a vzájomne sa potrebovali aj keď štátoprávne, politicky, kultúrne, či ekonomicky až do roku 1918 fungovali odlišne resp. oddelene. V časoch nemeckej expanzie resp. „nemeckého osídľovania“, pod ktoré sa Česi dostávali a na dlhý čas pod ne i patrili, ich najbližším slovanským

spojencom bolo Slovensko a Slováci. Na druhej strane, Slovensko vnímalo České krajiny, ako strategického spojenca v časoch maďarizácie, asimilačnej politiky v niekdajšom Uhorsku. Ďalším symbolom bola reč, ktorá umožnila počas celého historického obdobia spolu komunikovať, ovplyvňovať sa, či spolupracovať. Tento aspekt bol a je jedinečný a výnimočný v kontexte tak príbuzného jazyka vôbec, čo dal Československu nesmierne veľkú strategickú výhodu. Taktiež mentalita, spôsob uvažovania, správania sa, tradície a podobne sú príbuzné ba až rovnaké, čo je len ďalším dôkazom príbuznosti našich národov. Z historického kontextu môžeme konštatovať, že napriek rozlišnostiam, rozdielom, či odlišným názorom, ktoré v každom jedincovi, rodine, spoločnosti, či v každom národe resp. v štáte bezpochyby sú a Česko – Slovensko nie je výnimkou, mám za to, že Slovensko, ako i Česko bratskými národmi boli a sú, napriek tomu, že existovali a existujú i radikálne názory, či postoje.

Najprimitívnejším spôsobom českého vnímania slovenskej reality je stereotyp v tzv. slovenskej menejcennosti, podriadenosti. Prisudzuje Slovákom v určitých ohľadoch akési mínus. Petr Příhoda ďalej v knihe *Rozloučení s Československem* píše: „Český nacionalizmus pridá k spomínanému stereotypu ďalšiu vrstvu. Český pocit menejcennosti voči nemeckej prevahe viedol k obrannému postoju. Jeho prejavom bola snaha rozšíriť českú substanciu až ku Karpatským horám a zväčšiť tak české etnikum o Slovákov. Už v polovici 19. storočia verili českí nacionalisti, že Slováci sú akýmsi zastaranými Čechmi, a že slovenčina je len akýmsi súborom českých dialektov a slovenská existencia iba variantnou existencie českej. Táto predstava sa v českých krajinách vžila. Počas 20. storočia prešiel slovenský národ pozoruhodným vývojom – stal sa tzv. kultúrnym národom. Česká predstava slovenskej podriadenosti, menejcennosti bola preto vytlačená, ale nezmizla. V konfliktných situáciách sa vracia do českého povedomia späť“ (Kipke, Vodička, 1993, s. 34).

Naskytá sa v tomto kontexte otázka, do akej miery je pravdivé to, čo autor popisuje s realitou a do akej miery je to len výhovorka resp. klamlivé seba presvedčenie Čechov v nazeraní na Slovákov resp. na vzťahy Česko-Slovenské? Myslím si, že neochota riešenia vzťahov po druhej svetovej vojne až do roku 1992 je zapríčinená aj obsahom toho, čo autor

popisuje, ale nazdávam sa, že vzťahy Česko-Slovenské nie je možné zužovať na český, či slovenský nacionalizmus, či šovinizmus. Problém je z môjho pohľadu oveľa širší a zložitejší, najmä z pohľadu rozdielnych priorít, ktoré bez pochyby od roku 1918 do roku 1992 medzi našimi národmi boli.

Vladimír Mečiar na moju otázku: „Ako vnímate postavenie, autoritu Slovenska do vnútra k občanom, vážia si občania SR Slovensko po 20 rokoch samostatnosti, resp. budú si ho niekedy vážiť, malo to vôbec zmysel, robiť Slovensko pre týchto občanov?“

Z odpovede vyberám: „Vo svete bežia veľké integračné tendencie a v nich mnoho národov zahynie a viacej ich nebude. Ak by sme boli toto neurobili tento osud čaká aj Slovákov. Boli by sme splynuli s národom českým. Zatvorila by sa jedna kapitola. Také akési „pomoravčenie“ Slovákov by prebehlo. Pokiaľ ide o vnútorné prijatie štátu občanmi bolo veľmi dobré. Vyvolalo nadšenie, na tomto nadšení sa veľa vecí dalo urobiť, a ľudia sa ozaj pustili do obnovy budovania Slovenského štátu, až na isté skupiny, veľmi energicky, s nadšením a to nadšenie dlho trvalo. Potom začali veľké vnútorné ako i vonkajšie zápasy...“¹

Voľby v roku 1946 priniesli prvé zásadné rozdiely na politické nazeranie v štáte. V Čechách volilo vyše 40 % voličov komunistov a 15 % sociálnych demokratov, kým na Slovensku bola podpora pre komunistov, vrátane sociálnych demokratov len 30 % (Pithart, 1998, s. 103). A je potrebné dodať, že v tom čase na Slovensku mala väčšinovú podporu Demokratická strana. Česko-Slovenský ľud, resp. reprezentácie na Slovensku, ako i v Čechách sa do stretu z demokraciou resp. s pluralitným systémom dostali za prvej ČSR.

Pamäť a historickú skúsenosť Československo malo, ale udalosti pred a počas druhej svetovej vojny, a následne udalosti z februára 1948² až do roku 1989 z môjho pohľadu znamenali nie len nástup samotnej komunistickej strany k moci, ale predovšetkým jej samotný výkon politiky, či praktiky, ktoré naplno využívala, ktoré znamenali útlak, neslobodu, či strach pre mnohé generácie a v neposlednom rade to znamenalo aj postupné ukončovanie slobodného prekračovania hraníc obyvateľstva zo strany štátu a stratu kontaktov väčšinového obyvateľstva s demokratickým, pluralitným svetom.

Počas celého trvania spoločného spolužitia Čechov a Slovákov môžeme badať len niekoľko harmonických okamihov úprimnej spolupráce, podpory, či vzájomného súhlasu. Tým prvým je rok 1968, Pražské jaro, a tým druhým Nežná revolúcia z roku 1989. Všetko pred, medzi a po týchto obdobiach je podľa môjho presvedčenia do väčšej, či menšej miery problematické, čo sa naplno prejavilo v rokoch 1990 až 1992. Napriek tomu si myslím, že väčšina Čechov a Slovákov si rozchod resp. rozdelenie republiky neprialo.

Tento rozchod nie je dôsledkom národných emancipačných snáh slovenského ľudu, ale je výsledkom spoločenských a štátnych problémov od roku 1918, neskôr i neblahého dedičstva z čias komunistického režimu a následného nezvládnutia prechodu od systému jedenej strany k pluralitnej demokracii (Kipke, Vodička, 1993, s. 11).

Ekonomické zmeny, problémy, ktoré v tom čase dopadali na Slovensko, ale aj na Československo ako celok boli nezvratné a zjavné. Silná polarizácia politických reprezentácií na obidvoch stranách, silná angažovanosť médií predznamenávali a dnes to môžeme zjavne konštatovať, pád Českej a Slovenskej federácie.

Nepochybne jeden zo zásadných aspektov napätia medzi slovenskou a českou stranou bola prevzatá ústava z minulého režimu, ktorá nedokázala reflektovať a reagovať na aktuálnu situáciu v čase 1990–1992, čo znamenalo, že legislatívne prostredie bolo zakonzervované, čo znamenalo, že riešenie usporiadania československých vzťahov bolo opäť raz znemožnené.

Príčinou tohto stavu bol takzvaný zákaz majorizácie, ktorý sa týkal jednej desatiny poslancov federálneho zhromaždenia zvolených v jednej z republík a absolútneho práva veta, čo v samej podstate znamenalo ústavnú krízu (Kipke, Vodička, 1993, s. 12).

Kľúčovým problémom, prečo sa ČSFR dostala do takej hlbokej krízy v rokoch 1990–1992 je z môjho pohľadu zapríčinený dvoma dôvodmi. Prvý dôvod „české“ odmietanie partnerstva so Slovákami, ako rovný s rovným a druhý zásadný dôvod je federalizácia Československa z roku 1968 a následná normalizácia a likvidácia federálneho usporiadania.

Federalizácia spoločného štátu Čechov a Slovákov vznikla na základe Ústavného zákona č.143/1968Zb. Federalizácia unitárneho štátu

bola nakoniec koncipovaná podľa návrhu SNR a to tak, že ťažisko moci bolo v národných republikách. Originálna bola suverenita republík, federácia a jej orgány vykonávali len to, čo na ne republiky preniesli. Výrazom originálnej zvrchovanosti republík, bolo to, že každá z republík má vlastnú ústavu. Za 20 rokov sa na spomínaných ústavách nezačalo ani len pracovať. Republiky boli reprezentované zastupiteľskými orgánmi, národnými radami a vytvárali komplexný štátny mechanizmus. V roku 1970 bol prijatý ústavný zákon č.125/1970 Zb., ktorým sa výrazne posilňuje funkcia orgánov federácie na úkor orgánov republík. Z 22 ústavných článkov, ktoré zakotvovali rozdelenie kompetencií medzi federáciou a republikami, ich iba 6 zostalo nezmenených. ČSSR bola od začiatku normalizácie, či konsolidácie federácie, len podľa mena (Pithart, 1998, s. 109–110).

Musíme preto konštatovať, že federácia nepriniesla Čechom ani Slovákom rovnosť v sťažených nedemokratických podmienkach, avšak ani v podmienkach už demokratických.

„Husákové,“ normalizačné oklieštenie federácie z roku 1970 Česká reprezentácia pozabudla, resp. ju ani nezaznamenala, ba sa s ňou čiastočne i stotožňovala. Myšlienka vrátiť federáciu v rokoch 1990–1992 do stavu spred rok 1970, bola zo strany Českej reprezentácie neprípustná, z dôvodu ústupku voči strane Slovenskej, v lepšom prípade ako neprimerané riziko z hľadiska vôle zachovať spoločný štát podľa českých predstáv (Pithart, 1998, s. 111). Naskytá sa preto otázka, prečo „české ego“ v rozumne predkladanej slovenskej požiadavke neumožnilo realizáciu takejto federácie a následne takto zachrániť spoločný štát?

Myslím si a do veľkej miery som o tom presvedčený, že ľud ako český, tak i slovenský za takúto federáciu v rokoch 1990–1992 boli, boli za ňu i v roku 1968, kedy čs. ľud preukazoval veľkú podporu reforme vtedajšieho režimu vrátane federalizácie a podpore vtedajšej reprezentácie, ktorú viedol Alexander Dubček. Odpovedať, že Česká reprezentácia pozabudla na vznik federalizácie v roku 1968 resp. jej následné oklieštenie je z môjho pohľadu výhovorkou detinskou ba až silne cinickou.

Slovenské sťažnosti na takzvané ukradnuté kompetencie boli pre väčšinu Čechov a Moravanov niečím na spôsob ukradnutého bicykla. Aspoň takto o tom hovorí Petr Pithart.

Pre mnoho Čechov splýval vznik federácie do tej miery s augustovou okupáciou, že federalizáciu najskôr vnímali ako dôsledok okupácie. Tento dojem v nich po celých 20 rokov utvrdzoval nerovnaký normalizačný meter na Čechov a Slovákov. Rozdelenie kompetencií boli nakoniec dohodnuté a v decembri v roku 1991 schválené parlamentom, ale jazvy z tohto zápolenia sa už nikdy nezacelili. Česi Slovákom kompetencie nikdy neodpustili. Pociťovali nové rozdelenie kompetencií ako stratu, pretože sa s federáciou identifikovali oveľa viac ako Slováci. S každou ďalšou krízou, s každým ďalším nedorozumením ubúda ústretová vôľa na oboch stranách, takže krízy sa stávajú veľkými a ťažko časovo i vecne ohraničenými. Od volieb v lete, v roku 1992, kríza zotráva a viac-menej plynule prechádza v rozdelenie štátu a proces premeny Československa na Česko a Slovensko je proces nevratný (Pithart, 1998, s. 131–134).

V piesni Československej šansonierky Hany Hegerovej s názvom *Rozvod* sa spieva: „Soud soudí zločiny. Proč máme k němu jít? Tam vzdát se rodiny a zachovat klid? Kdo zná nás víc než já a ty, tvůj rub i líc, mé trampoty...“

Súdy veľmi prezieravo u nás už niekoľko rokov nevynášajú pri rozvodových riadeniach výrok o vine, len odôvodňujú svoje rozhodnutie. Spravidla sú vždy vinní obaja partneri, ale nikdy nie je ľahké zistiť v akej miere. A pokiaľ to nie je možné v základnej bunke, teda v rodine medzi partnermi taký to súd vyniesť, tak sa domnievam, že rozvod, alebo keď chcete rozchod Čechov a Slovákov súdiť taktiež nemožno. Neprebehalo násilne, ani krikom, ani plačom, ba ani fanfáry si tak na svoje úplne prísť nemohli.

Rozhodujúcu rolu pri tomto „rozvode“ podľa môjho názoru mala slovenská nepremyslená improvizácia, resp. zlá komunikácia slovenskej veci v konaní a v rozhodnutiach a na druhej strane stále pretrvávajúca česká neochota ku kompromisu, ktorá pramenila zo sebeckých dôvodov, či zo sebeckého ako takého. Čo po tomto rozchode ostalo? Opäť si pomôžem s tou istou piesňou, piesňou *Rozvod* od Hany Hegerovej, ktorá azda najlepšie podľa môjho názoru vystihuje situáciu, ktorá sa odohrávala pri delení spoločného štátu: „Čí bude stůl, čí bude skříň? Chtěl jsi vždy půl, já, já jsem chtěla míň. A teď nechci nic. Chci vědět jen, jak dětem říct ten divný sen. Co bude dál, co bude dál, co

bude dál? Spát budeš sám. Čas dal, čas vzal. Prázdný je krám.“ Rozvod prebehol, falošne zazneli fanfáry a ostali sme sami. Malí, ale samostatní.

Vladimíra Mečiara som sa taktiež spýtal ako videl prežitie Slovenska po rozdelení republiky? Z odpovede vyberám: „... Bol vyhrotený postoj aj USA, veľmi ovplyvnený vtedajšou ministerkou zahraničných vecí, ktorá sa stále cítila československá občianka a mňa vinila z rozpadu Československa, čiže my sme veľmi dobrý vzťah nemali, ale vždy sme sa veľmi úprimne rozprávali. Pravda ona mala tú silu, keď už nebola ministerkou, prišla do Prahy a za svoje postoje sa ospravedlnila, že neverila, že to takto môže fungovať. Ďalej v medzinárodnom spoločenstve bola domnienka, že tento experiment, ktorý sme robili tzv. „Mečiarov experiment“, že to nemá šancu na život a že sa to rozpadne. Česi tvrdili do štyroch mesiacov a odborníci pod vedením pána Prodiho, neskoršieho šéfa EÚ, predpokladali do troch rokov, že sa zrútime, nestalo sa. Išli sme prudko hore s vysokými tempami, takže to vyvolávalo na jednej strane aj úctu, uznanie, obdiv a pozerali ako to robíme, lebo ani západ nemal žiadne recepty, ako prejsť od socializmu k demokracii. Nevedeli, odrazu sa tvárili múdro, ale nevedeli, boli to len reči do vetra. Pripravovalo sa nové usporiadanie v Európe, kde sme boli veľmi aktívni, ale potom už smerom k voľbám začali vstupovať vnútrostranícke rozpory. Zachovali sme sa tak, ako to Slovensko potrebovalo, nejakú dobu sme boli vnútorne partokrati, takže tento problém tu existoval. Existovala tu taká tichá revanšistická politika ČR, existoval tu tlak z územia Maďarska, aj keď sme si z Hornom veľmi dobre osobne rozumeli, hneď ako sme prešli k menšinovej politike, už bol oheň na streche, takže tam toto prebiehalo, ale zasa každý si dovoľil toľko, koľko im príslušná vláda dovoľila a umožnila. Existovalo podozrenie, že sa dávame smerom na východ, to vtedy keď sme vyriešili problém za platby za ropu, platby za plyn, mali sme všetko vyriešené, že dodávky prebiehali bez problémov a Slovensko nemalo jediný problém s jediným litrom ropy, či s jediným kubíkom plynu.

Takže tieto veci boli chápané tak trocha lietajúco a bude potrebný asi nejaký čas, kým sa vôbec zhodnotí toto obdobie.“³

Charakter a rýchlosť ekonomickej reformy v rokoch 1990–1992 sa zdajú byť v tomto smere ako sekundárne, naproti tomu širokou verejnosťou mohli byť vnímané ako jadro celého sporu. Koncepcia jednotnej federácie vedie k realizácii jednotného scenára sociálno-ekonomickej transformácie na celom teritóriu federácie, naproti voľnejší zväzok Čechov a Slovákov v konfederácii nevylučuje diferencovaný priebeh transformačného procesu podľa predstáv časti politickej reprezentácie Českej a Slovenskej republiky.

Charakter politického vývoja po roku 1989 (Dědek, 1997, s. 36–37):

1. Rozdielnosť v ekonomickej, sociálnej a kultúrnej oblasti ČR a SR
2. Dvojstrannosť federácie z roku 1968, ktorá bola vytvorená z unitárneho štátu
3. Medzinárodné prostredie po zániku bipolárneho sveta, nová politická klíma, právo každého národa na vlastné sebaurčenie

Z politologického hľadiska je možné dodať aj štvrtý bod, a to, že federácia sa stala otázkou štátoprávneho riešenia rovnoprávnosti medzi Slovenským národom a národom Českým a teda v dôsledku takého to poňatia federácie môžeme hovoriť o bipartitnom systéme, z obdobia rokov 1968/1969, keď sa táto federácia konštituovala.

Zákonodarný zbor federácie sa skladal z Federálneho zhromaždenia. Federálne zhromaždenie tvorili dve snemovne (Dědek, 1997, s. 38):

1. Snemovňa ľudu 200 poslancov, v roku 1991 znížený počet na 150
2. Snemovňa národov 150 poslancov, 75 volených v ČR a 75 poslancov volených v SR

Snemovňa ľudu bola uznášaniaschopná za prítomnosti nadpolovičnej väčšiny svojich poslancov. Snemovňa národov bola uznášaniaschopná pokiaľ bola prítomná nadpolovičná väčšina jej poslancov zvolených v každej z republík, ktoré tvorili federáciu. Do výlučnej pôsobnosti federácie patrili tieto kompetencie (Dědek, 1997, s. 39):

- zahraničná politika,
- národná obrana,
- federálne hmotné rezervy,
- federálne zákonodarstvo a správa v rozsahu pôsobnosti federácie,

- kontrola činnosti federálnych orgánov a
- ochrana federálnej ústavnosti

Otázky, resp. veci, ktoré neboli ústavným zákonom o čs. federácií zverené do jej pôsobnosti, patrili výlučne do pôsobnosti republík.

Celý tento systém sa začal meniť po Pražskom jari z roku 1968 a po prijatí normalizačných zmien, ktoré v tomto kontexte vyvrcholili prijatím ústavného zákona č.125/1970, ktorý zapríčinil posilnenie právomoci federácie.

Chronológia rozpadu ČSFR:

Pomlčková vojna

O názve spoločného štátu z roku 1990, po turbulentných jednaniach vo Federálnom zhromaždení bol nakoniec prijatý názov Česká a Slovenská federatívna republika. Spomínaný boj o názov štátu naplno odštartoval celý rad rozporov, odlišného videnia na federáciu a životaschopnosť federácie ako takej. Po niekoľkých ďalších zmenách ústavného zákona o čs. federácií bol v tom istom roku schválený ústavný zákon 556/1990Zb., ktorý bol nazývaný aj kompetenčný zákon.

Kompetenčný zákon

Do pôsobnosti federácie prináležia len veci, ktoré sú v tomto zákone taxatívne uvedené a všetko ostatné prináleží do pôsobnosti republík.

V čl. 4. sa pojednávalo o to, že hospodárstvo federácie je integráciou ekonomiky ČR a SR, založené na jednotnom vnútornom trhu, na jednej spoločnej mene, na voľnom pohybe pracovných síl, tovaru a služieb, bol rozdelený majetok v štátnom vlastníctve ČSFR medzi ČR a SR, výnimku tvorili ropovody, plynovody a rozvodné siete (Dědek, 1997, s. 42).

Návrh na štátnu zmluvu

Predseda KDH Ján Čarnogurský predložil návrh, ktorý predpokladal, že pred prijatím federálnej ústavy uzavrú obidve republiky štátnu zmluvu. Takáto zmluva mala definovať rozdelenie pôsobnosti medzi centrom a republikami. Vzorom bola zmluva, pomocou ktorej chcel M. Gorbačov transformovať ZSSR. Bola neúspešná (Stein, 2000, s. 93–95).

Séria ďalších rokovaní a voľby z roku 1992

O podobe čs. federácie pokračovala dlhým a únavným maratónom od roku 1991 do roku 1992. Voľby do zákonodarných zborov federácie a republík sa konali 5.–6. 6. 1992. Na Slovensku vyhralo HZDS pod vedením Vladimíra Mečiara, ktorý dosiahol 37 %. v Čechách vyhralo ODS, pod vedením Václava Klause, v zisku 30 %. Po voľbách na stretnutí V. Klause a V. Mečiara v Brne, predložil predseda HZDS 8. 6. 1992 projekt Česko-Slovenskej únie. Slovenská republika, ako i ČR mali mať vlastnú medzinárodnú subjektivitu a vlastnú hospodársku, daňovú a finančnú politiku. Mala byť vytvorená colná únia. Spoločná mala byť obrana, mena, základné zákoníky a Súdny dvor. Mali byť vytvorených niekoľko komisií pre koordináciu politík obidvoch republík. Vo funkcii hlavy štátu by sa mal striedať prezident obidvoch republík. Tento projekt ODS odmietla (Dědek, 1997, s. 43).

Ďalšie jednania a demisia prezidenta republiky

Prebehli 11. 6. a 17. 6. 1992 v Prahe a následne 19. 6. 1992 v Bratislave, už nevedli k dohode, k zblíženiu stanovísk o podobe štátu, bola uzavretá dohoda o rozdelení federácií na dva samostatné štáty. Celý proces mala riadiť desať členná federálna vláda zo zástupcov HZDS a ODS. Predsedom vlády po dohode medzi zúčastnenými stranami sa stal Ján Strásky z ODS. Vedúci predstavitelia HZDS V. Mečiar a ODS V. Klaus sa stali predsedovia vlád republík.

V tom istom roku podáva V. Havel ako prezident republiky demisiu. Federácia až do jej úplného zániku bola bez hlavy štátu (Dědek, 1997, s. 43).

Deklarácia o zvrchovanosti SR

Slovenská národná rada v roku 1992 prijíma Deklaráciu o zvrchovanosti Slovenskej republiky a následne 1. 9. 1992 prijíma Ústavu SR č.460/1992Zb.⁴ s účinnosťou od 1. 10. 1992. Táto Ústava ešte čiastočne do roku 1993 rešpektovala existenciu čs. federácie, ale bola to už ústava suverénneho a samostatného štátu, Slovenskej republiky. Na základe i týchto skutočností bol prijatý ústavný zákon č.541/1992 Zb. Federálnym zhromaždením o delení majetku ČSFR medzi nástupnícké štáty a následne bol prijatý aj ďalší ústavný zákon 542/1992 Zb., o zániku Českej

a Slovenskej federatívnej republiky skončením 31. 12. 1992.⁵ Československá federácia zanikla rovnakým spôsobom ako vznikla dohodou.

Hľadali sa rôzne spôsoby toho, čo je spoločné s ČR, čo by malo byť spoločné a čo nie. Doterajšie kroky, ktoré sa hľadali boli neúspešné. Najmä preto, že sme sa skôr orientovali na formu, než na obsah týchto vzťahov. Neúspešní sme boli aj preto, lebo sme chceli urobiť naraz tri kroky. Prijat' ústavy republík, prijať štátnu zmluvu a zároveň prijať aj ústavu federálnu. Takto to nebolo možné urobiť. Veľa sa diskutovalo o tom, že o všetkom mohlo rozhodnúť referendum. Akú by sme postavili otázku: Ste za spoločný štát, alebo nie? Určite by väčšina obyvateľov odpovedala áno. Dá to však definitívnu podobu nášmu spoločnému záujmu? Dá to odpoveď na otázku formy štátu? Nie, nedá. Čiže aj po referende by sme boli tam, kde predtým. Preto sme na Slovensku voči referendu boli skeptický (Postupka a kol., 1998, s. 13).

Federácia dvoch, alebo viacerých štátov musí byť založená na rovnocennom partnerstve, pokiaľ chce takýto organický celok prežiť. V partnerskom spoložití Čechov a Slovákov táto podmienka naplnená nebola.

Najvýznamnejšou okolnosťou bola nedostatočná pripravenosť značnej časti českej politickej reprezentácie vyjsť v ústrety slovenským požiadavkám na rovnoprávnejšie partnerstvo. Prejavila sa v nedôvere voči delbe kompetencií medzi federálnymi a národnými orgánmi (Bitara, Bútorová, 2003, s. 87).

Redaktori magazínu *Merian* z Hamburgu zrealizovali posledný rozhovor s Alexandrom Dubčekom pred jeho smrteľnou autonehodou, v rokoch 1990–1992 vo vtedajšej spoločensko-politickej situácie, z rozhovoru vyberáme (Kállay, Feldek, 2009, s. 118). Otázka: Čo by zostalo, ako dôvod rozdelenia? Odpoveď Alexandra Dubčeka: „Decentralizácia vlád. Politika víťazov volieb vedie však, žiaľ, k celkovému rozdeleniu nie k udržaniu toho, čo nás spája. Západ možno celkom nechápe, že práve Česi pod vedením ministerského predsedu Václava Klauza tak tlačia na rozdelenie Československa. V zahraničí vzniká skôr dojem, že sú to Slováci, ktorí forsírujú rozdelenie. Otázka: „A nie je to tak? Slováci rozdelenie nechcú?“ Odpoveď Alexandra Dubčeka: „Slováci chcú novú formu vzájomných vzťahov. Česi však zastávajú rezolútne stanovisko: alebo zostane federácia taká, aká je, alebo sa rozdelíme.

Aby sa to dalo lepšie pochopiť, musím k tomu ešte čosi povedať: v roku 1968 sme po prvý raz v dejinách postavili vzťah Čechov a Slovákov na zdravý základ – boli s tým spokojní aj Maďari, aj ďalšie národnostné menšiny. Keby sa nám to totiž nepodarilo, mali by s nami naši milí spojenci ešte ľahšiu robotu, neboli by museli na nás poslať päť armád, stačilo by im vohnať nás do konfliktov, aby sme sa pobili sami medzi sebou.“

Záver

Nájsť pravdivú, čestnú odpoveď od ústredných Česko-Slovenských predstaviteľov, lídrov tej doby na otázku „Kto mohol za rozdelenie republiky?“ asi nenájdeme. Mnohí významní predstavitelia tej doby už nežijú a tí čo by k tomu ešte mohli čo to povedať, tým len málo kto uverí, aj keby ich argumenty boli seba lepšie. Každá minca má dve strany a som presvedčený, že takéto prirovnanie platí aj pre rozdelenie Českej a Slovenskej federatívnej republiky. Každý nesie svoj podiel viny na tom, že sme tie pomyslené Svätoplukove prúty preťali, aj keď musím dodať, že Slováci sa predsa len snažili o niečo viac, žiaľ Česká reprezentácia túto snahu zle sama v sebe interpretovala, a možná tak trochu ju ani interpretovať, či pochopiť nechcela.

Osobne sa radím do tej kategórie, ktorá bola za zachovanie spoločného štátu, ale aj jedným dychom dodávam, že takýto štát by musel byť založený na rovnocennom partnerstve. Len tak, by takýto štát mal zmysel, a mal perspektívu a životaschopnosť pre ďalšie generácie, ktoré by v ňom žili. Domnievam sa, že stredne veľký štát v európskom ba i svetovom prostredí dokáže oveľa viac, ako dva malé samostatné štáty, ale realita býva často krát i krutá. Sme sami, Česká republika i Slovensko, vládne si sami, nevyhovárame sa a neobviňujeme sa vzájomne, kto za čo môže a kto nie. Teraz to pre zmenu robíme každý sám vo vnútri vlastného štátu. Ale všetko zlé je i na niečo dobré. Naše vzťahy sa vyčistili. Sme spojenci v EÚ, v NATO a v mnohých ďalších organizáciách, naše vzťahy sú i naďalej nadštandardné. Mohlo by sa na prvý pohľad zdať, že neexistuje medzi nami problém, ale on existuje. V úvode môjho príspevku som hovoril o jazyku, o reči, ktorý nás spája, ktorý je ojedinelý na svete, ktorý nám vždy v neľahkých časoch pomohol

dorozumieť sa, dohovoriť sa medzi sebou a riešiť problémy, či potiaže, ktoré sme mali bez najmenších problémov. Bola to strategická výhoda. Mám na Morave rodinu, mnoho českých priateľov, študujem tu a zisťujem, že keď idem do obchodu, tak mi predavačka tu a tam nerozumie, podobne je to i s mladými Čechmi, ktorí sotva slovenčine rozumejú, alebo keď vidím slovenské rozprávky v Českých televíziách dabované do češtiny, tak som nútený konštatovať, že sa tak trocha od seba vzdaľujeme, strácame tú najsilnejšiu väzbu, ktorú sme vždy mali, a to že sme si cez naše jazyky rozumeli. Na Slovensku nedabujeme české filmy, na Slovensku možno kúpiť množstvo súčasnej i minulej českej literatúry, na Slovensku mladí i starí češtine rozumejú a ja chcem pevne veriť, že i českí bratia budú mať toto na pamäti a, že tak ako Český jazyk, kultúru potrebujú Slováci, tak budú Slovenskú kultúru, jazyk opäť raz chcieť potrebovať aj Česi a ja som presvedčený, že budú....

Poznámky:

¹ Zvukový záznam z apríla 2011, realizoval Miroslav Tomeček (oral history).

² Toto obdobie, alebo rok, či samú obsahovú podstatu Karel Žaloudek definuje nasledovne: „Je to označenie pre politický prevrat, na základe ktorého sa v Československu dostala nenásilnou cestou k moci Komunistická strana Československa (KSČ).“

³ Zvukový záznam z apríla 2011, realizoval Miroslav Tomeček (oral history).

⁴ http://www.uvzsr.sk/docs/leg/460_1992_ustava_sr.pdf

⁵ <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-541>

Zoznam literatúry

BÚTORA, M., BÚTOROVÁ, Z. České reakcie a ich vystúpenie: „Zbohom, Slovensko!“ In VODIČKA, K. (ed.) *Dělení Československa, deset let poté...* Praha: Volvox globator, 2003.

DĚDEK, O. a kol. Ekonomické aspekty zániku Českoslovenka. In *Státoprávní a politologické aspekty zániku Československa*. Praha: Fortuna, 1997.

KÁLLAY, K., FELDEK, L. *Alexander Dubček, posledná kapitola*. Bratislava: Slovart, 2009.

KIPKE, R., VODIČKA, K. a kol. Rozloučení s Československem. Praha, In *Sociálně-psychologické aspekty soužití Čechů a Slováků*. Praha: Český spisovatel, 1993.

PITHART, P. *Po devětaosmdesátem:kdo jsme?* Bratislava: Kalligram, 1998.

PODSTUPKA, L. a kol. *Vladimír Mečiar, Slovensko, dôveruj si*. Bratislava: R-press, 1998.

STEIN, E. *Česko – Slovensko, konflikt, roztržka a rozpad*. Praha, Akademie věd ČR, 2000.

Internetové zdroje:

http://www.uvzsr.sk/docs/leg/460_1992_ustava_sr.pdf

<http://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-541>

Kontakt na autora příspěvku:

Mgr. Miroslav Tomeček

Katedra historie

Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Na Hradě 5

771 80 Olomouc

e-mail: miroslav.tomecek@upol.cz